

6. Тимчасові примірні норми часу на основні процеси бібліотечної роботи : до наказу Міністерства культури і туризму України від 19.07.2005 р. № 496 [Текст] // Організація роботи бібліотеки науково-дослідної установи Національної академії наук України : зб. док. і матеріалів. Вип. 4 / Упорядн. : Т. А. Кулаковська, А. А. Свобода, Н. І. Смаглова, Г. І. Солоіденко. – К., 2006. – С. 73–139.

7. Чачко, А. С. Вивчення факторів ефективності праці в Центральній науковій бібліотеці АН УРСР [Текст] / А. С. Чачко, З. Б. Кузавова, В. Г. Попроцька // Наукова організація праці та управління в бібліотеках: наук. збірник. – К, 1980. – С. 56–63.

УДК 02(73)

Світлана Польовик,

мол. наук. співробітник НБУВ

РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ БІБЛІОТЕК США У ФОРМУВАННІ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ

Публікація розкриває функції президентських бібліотек США як підсистеми політики держави та аналізує шляхи реалізації концепції збереження основних демократичних цінностей шляхом впливу на суспільну думку щодо інституту президента.

Ключові слова: президентська бібліотека, архів, суспільна думка, президент, освітні програми.

Президентські бібліотеки (ПБ) США – установи, призначені для зберігання, впорядкування, обробки та використання всього масиву офіційних документів, що надходять із Білого дому і пов'язані з діяльністю президентів [11]. ПБ включають також матеріали з особистих архівів президентів і членів їх сімей, високих офіційних осіб, друзів, соратників. Крім того, президентські бібліотеки США давно й успішно виконують функції архівно-музейної установи, спрямованої перш за все на інформаційно-аналітичне забезпечення інститутів влади у сфері своєї прямої компетенції, а також є провідником ідеології та політики держави. Крім того, президентські бібліотеки виконують функції організаційно-правового характеру, зокрема в організації комунікаційного процесу президентських структур та населення. Проте, попри своє 70-річне існування, система президентських бібліотек США в контексті формування суспільної думки так і не була предметом детального наукового вивчення. А тим часом дослідниками ставилися запитання, що потребували відповіді, зокрема:

- яке значення президентських бібліотек;
- яку суспільну роль відіграють президентські бібліотеки США;
- як реалізуються програми, розроблені для того, щоб дати широкій аудиторії максимум інформації про кожного президента та інституту президентства США в цілому;
- чий інтересам служать ПБ.

Пошуки відповідей на вищезначені питання і спонукали до проведення

цього дослідження. Крім того, досвід президентських бібліотек США щодо їх впливу на суспільну думку стане в нагоді аналогічним структурам в інших країнах світу, зокрема бібліотечно-архівній колекції «Фонд президентів України», що функціонує в Україні з 1996 р.

Якщо запитати у пересічного американця, які асоціації викликають у нього президентські бібліотеки, то він зазвичай зосередиться на величезних федеральних коштах, яві витрачаються державою на їх утримання, проте система президентських бібліотек, яку Роберт Беллах (Robert Bellah) досить влучно назвав «цивільною релігією» [1], безумовно, робить два головних внески в американську культуру: своєчасну готовність президентських архівних паперів для користувачів і суспільне розуміння заснування інституту президентства. І, не дивлячись на досить часту критику з боку ряду урядовців та вчених щодо значення системи президентських бібліотек, значна частина вчених висловлювала схвальні відгуки на її адресу. Наведемо деякі з них.

Зокрема, Джон Роєр (John Rohr) писав: «Зважаючи на те, що, починаючи з квітня 1789 р., коли Джордж Вашингтон вперше присягнув на Конституції в Нью-Йорк Сіті, «президентство» вкоренилось як інститут, який значною мірою сприяв підйому США з колоніальної залежності до економічно розвинутої світової держави. Жоден політичний інститут не вплинув на хід світової історії так глибоко, як президентський інститут Америки, і тому урядові документи та персональні папери національних лідерів, які збиралися сторіччями, мають бути збережені для прийдешніх поколінь». Далі Д. Роєр (John Rohr), акцентуючи увагу на цій проблемі, говорив Ф. Кеннеді, що «майбутнє минулого залежить від нас» [6]. Іншими словами, якщо зникнуть вихідні документи, історично цінні для США, – доведеться відповідати за це перед майбутніми поколіннями. Зокрема Д. Роєр підтверджував, що суперечки між державними діячами, висвітлені в тих чи інших архівних документах, можуть багато чого сказати як про самих діячів, так і про час, в який їм доводилось працювати. Передусім мались на увазі персональний щоденник Мадісона, де висвітлювались події в країні під час дії Конституційної Угоди і щоденник Президента Р. Ніксона за 20 липня 1969 р., коли він проводив «міжпланетні бесіди» по телефону з астронавтами, які висадились на Місяць, кореспонденція Другої Світової Війни Ф. Рузвельта У. Черчиллю та окремі документи Р. Рейгана. Сама система президентських бібліотек докладно зусиль для того, щоб зберігати і зробити доступними для широкої аудиторії архівні документи державних діячів.

«До створення системи президентських бібліотек доступ до

президентських документів був майже неможливий. Хоча окремі деталі системи президентських бібліотек критикували з 1939 р., на сьогодні навіть критики визнають, що збір, організація і доступність президентських матеріалів є абсолютною необхідністю. У 1983 р. Бенедикт Зобріст (Benedict Zobrist), тоді директор бібліотеки Г. Трумена, у інформаційному бюлетені бібліотеки Г. С. Трумена писав: «коли ми зберігаємо [документи], ми доводимо наше зобов'язання цінностям, на котрих наше суспільство було побудовано і саме на основі цих матеріалів нащадок буде мати уяву про наше життя і час». Він наголошував, що президентські бібліотеки не тільки зберігають важливі основні документи національного уряду, але й роблять їх доступними і просувають їхнє використання вченими і широкою аудиторією. Виставки й освітні програми в бібліотеках досягають широкої аудиторії, у такий спосіб популяризуючи знання про роботу уряду, інформацію про Президента і його еру. Все це відносно, можливо тому, що бібліотеки географічно розсіяні, побудовані в людському масштабі і унікальні щодо кожного Президента, – зазначав той же Б. Зобріст [8].

Джеймс О'Неїл (James O'Neill), наприклад, доводив, що «поки люди продовжують оплачувати їх власні досягнення і досягнення їхніх товаришів..., будуть побудовані пам'ятники того чи іншого виду. Істотно є те, що президентська бібліотека – пам'ятник, але специфічного виду [5].

Сьогодні американцям здається майже неймовірним, що не було ніякого головного федерального архіву та систематичного шляху опрацювання архівних матеріалів федерального уряду, поки 1934 р. Президент Франклін Д. Рузвельт не заснував Національний Архів. З огляду на кількість документів, яка постійно збільшувалась, та можливості федерального уряду щодо їх збереження, заснування Архіву було заплановане як спроба допомогти бюрократам виживати під «горами» урядових паперів.

Але протягом перших 150 років існування США архівні документи, включаючи документи службовців і президентів, взагалі не зберігали. Президенти, залишаючи Білий дім після закінчення президентського терміну, брали з собою офіційні документи, а також свої персональні зібрання. Багато документів та експонатів залишились у державних та університетських бібліотеках, державних історичних товариствах. Найбільше їх зібрано в Бібліотеці Конгресу. З 1834 р. Бібліотека Конгресу почала незначні закупівлі президентських документів, але пожежа зруйнувала зібрання декількох президентів, зокрема, Б. Гаррісона, Д. Тайлера і З. Тейлора.

1914 р. перша президентська бібліотека була створена у Вермонті (штат

Огайо) як Меморіальна Бібліотека Р. Хейса. Її продовжують спільно підтримувати Фонд Р. Хейса та державний уряд. Так само Бібліотека Війни, Революції і Світу Г. Гувера була утворена 1919 р. в університетському містечку Стенфорд, де зберігаються особисті документи Г. Гувера з 1914 р. Більше 30 років президентські документи Гувера зберігалися в Стенфорді (протягом та до кінця його президентського терміну 1933 р.), а згодом бібліотека Г. Гувера, вже як президентська, була відкрита на батьківщині Президента в штаті Айова 1964 р.

1937 р. Президент Ф. Д. Рузвельт висунув ідею президентської моделі бібліотек, яку активно підтримали американці [7]. У 1939 р. створення бібліотеки Ф. Д. Рузвельта було підтримано законодавчо, а власністю федерального уряду бібліотека стала 4 липня 1940 р. Сучасники називають Ф. Рузвельта «однією з найвизначніших постатей ХХ ст. не тільки в історії США, а і всього світу, адже йому вдалося зробити те, чого не вдалося зробити ні його попередникам, ні його сучасникам, та навіть і тим, хто прийшов у велику світову політику вже після нього» [10, с. 3].

Одним із перших законодавчих актів з питань функціонування президентських бібліотек став закон 1949 р., яким Національний архів США було підпорядковано Адміністрації служб загального призначення. Відповідно до цього документу Національному архіву було дозволено приймати на зберігання президентські документи, а також «землі, будівлі та обладнання, запропоновані Президентом Сполучених Штатів Америки з метою створення документосховищ для президентських матеріалів у формі президентської бібліотеки» [2].

Президент Г. Трумен вирішив не відставати від свого попередника і запланував створення своєї бібліотеки за моделлю бібліотеки Ф. Рузвельта у штаті Міссурі. Коли 1955 р. Президентська Бібліотека Г. Трумена була побудована. Конгрес запропонував, а Президент Ейзенхауер підписав Закон «Про президентські бібліотеки» [9]. До того, як було прийнято Закон «Про президентські документи» у 1978 р., саме закон 1955 р. визначав, які документи вважати «президентськими» і згідно з яким президенти здійснювали повний контроль над своїми паперами після закінчення свого президентського терміну.

У США стало традицією: кожен президент засновує бібліотеку в своєму рідному штаті, точніше в штаті, на базі якого він обирався президентом (приклад: переможець нинішніх президентських виборів Барак Обама (Barack Obama) народився в штаті Гаваї, але зробив політичну кар'єру в штаті Іллінойс, тому з часом його президентська бібліотека з'явиться в Іллінойсі). До бібліотеки традиційно передаються не лише папери, але і

багаточисельні дарунки, які отримують господарі Білого Дому (вони також мають право залишити їх собі, проте зобов'язані заплатити за них), а також інші предмети, які зазвичай прикрашають музейні вітрини.

Отже, американські президентські бібліотеки не є бібліотеками у традиційному розумінні. Скоріше, президентські бібліотеки це:

- архіви історичних матеріалів американських президентів;
- музеї, зосереджені на конкретному Президенті та його ері.

Серед основних функцій президентських бібліотек США – функція архівного опрацювання. Виникає питання, чому ж вони називаються бібліотеками, а не архівами, зважаючи на їх основну функцію? Про це писав Д. Маккой (Donald R. McCoy). До 17 грудня 1938 р. майбутня президентська бібліотека згадувалась як «сховище». В кінці грудня було створено виконавчий комітет, до якого увійшла група вчених, зокрема В. Леланд (Waldo Gifford Leland) – виконавчий секретар Товариства Американських вчених; Р. Коннор (R. D.W. Connor) – Архіваріус США; С. Морісон (S. E. Morison) – професор Гарварда, Р. Адамс (R. G. Adams) – директор Мічиганської університетської бібліотеки. Саме з вуст Р. Адамса вперше прозвучав термін «бібліотека» як назва сховища президентських документів. Вагомим аргументом було те, що бібліотеки є не лише сховищами книг, а й місцем збереження персональних рукописів, фотографій, фільмів. Після нетривалих суперечок комітет погодився з назвою «бібліотека» [4].

Формування суспільної думки засобами популяризації президентської інституції – ще одна із основних функцій президентських бібліотек. Зокрема, Архіваріус США В. Вілсон 1989 р. писав: «ніяка інша нація не процвітала в створенні з архівного музею під назвою «глава держави», як це вдалося Штатам» [7, с. 100]. Крім того, він наголошував, що президентські бібліотеки є унікальною і найбільш істотно американською підсистемою політики, яка формує суспільну думку щодо інституту президентства загалом та кожного окремо взятого президента, при цьому використовуючи можливість співпраці з урядовими та благодійними організаціями, об'єднуючи їх у процесі реалізації тієї чи іншої освітньої програми. Функціональна взаємодія показує перспективу впливу на суспільну політику. Але «ідеї президентських бібліотек не є панацеєю для американського народу: більшість людей думають, що вони роблять»; скоріше, «підсистеми існують у межах контексту демократичних заснувань і методів в Америці [і] водночас від президентських бібліотек потребують постійної пильності щодо збереження основних демократичних цінностей», зокрема, в доступності архівних матеріалів для дослідників [1].

Конгрес США та багато політиків почали вбачати в президентських бібліотеках політичний інструмент, тому в процесі формування суспільної думки стали важливими принципи її формування:

- зважаючи на те, що суспільна думка належить до найпоширеніших соціально-психологічних масових явищ, важливо, щоб вона формувалась *цілеспрямовано*, адже її деформація призводить до хибних стереотипів, оцінок і поведінки, виникнення негативних традицій, спотворення моральних цінностей тощо;

- суспільна думка має бути *об'єктивною*, адже вона може піддаватися впливам і маніпуляції, не завжди адекватно відтворюючи ситуацію. Велика відповідальність лягає на масово-пропагандистські, інформаційні джерела стосовно підвищення рівня компетентності суспільної думки.

Вищеозначених принципів президентські бібліотеки дотримуються у своїй діяльності за допомогою суспільних та освітніх програм, цілеспрямоване, об'єктивне освітлення яких в ЗМІ передбачає роль головного елемента в реалізації доступу населення до офіційної інформації. Які ж особливості суспільних та освітніх програм, що реалізуються президентськими бібліотеками?

Основна мета таких програм – дати відвідувачам краще розуміння Президента як політичного державного діяча, історичної особи та особистості, а також американської політичної системи в цілому.

Серед видової різноманітності таких програм слід зупинитися на таких:

- виставкові експозиції музейних експонатів, що змальовують життєвий шлях Президента, основні політичні рішення та заслуги перед державою, діяльність його адміністрації, а також різні світові та національні події, які сталися протягом терміну його президентств;

- конференції і лекції, що фінансуються благодійними організаціями і проводяться на базі президентських бібліотек, збільшуючи їх роль як культурних установ;

- освітні тематичні програми президентські бібліотеки запроваджують з метою популяризації архівних матеріалів серед молоді. З цієї ж метою бібліотеки організують лекції та демонструють фільми для школярів та студентів. Будучи логічно пов'язаними з закладами від дошкільної до післявузівської освіти, президентські бібліотеки охоплюють своєю діяльністю всю проблематику освіти та науки, тим самим формується і бібліотечна політика, спрямована на підтримку і розвиток морально-естетичних імперативів та духовності.

Отже, президентські бібліотеки США є лідерами з формування суспільної думки щодо інституту президентства та збереження культурно-мистецьких традицій.

На сьогодні система президентських бібліотек налічує 12 бібліотек. Це бібліотека Г. Гувера, Ф. Д. Рузвельта, Г. Трумена, Д. Ейзенхауера, Л. Б. Джонсона, Д. Ф. Кеннеді, Д. Р. Форда (разом із Музеєм Джеральда Р. Форда), Д. Картера, Р. Рейгана, Д. Буша, Б. Клінтона, а також Фонд «Президентські матеріали Р. Ніксона» (Nixon Presidential Materials).

Найближчим часом до цього переліку додасться 13-та бібліотека Джорджа Буша (George W. Bush), що останнім склав свої президентські повноваження. За федеральної підтримки бібліотеки виконують основну функцію зберігання, опрацювання і надання у користування президентських документів [7].

Як відзначає Б. Хафбауер, багато президентів приділяли і продовжують приділяти увагу своїм бібліотекам, зокрема, тому, що це їх можливість виправдатись перед сучасниками і нащадками за свої помилки [3]. Основною відмінною рисою президентських бібліотек є розмаїття їх географічного розташування, що робить цікавим і динамічним зберігання архівних документів та представлення музейних експозицій саме в окремо взятій місцевості. Об'єднання під одним дахом президентських документів для їх подальшого збереження та надання у користування реалізує цілі:

- нація повинна знати минуле;
- нація повинна вірити в майбутнє;
- нація має знати минуле, щоб не повторювати помилок в майбутньому.

Як і 70 років тому, сьогодні ця ідея є досить актуальною. Те, що 12 президентів США підтримали ідею створення таких бібліотек, свідчить про їх значимість серед населення. 12 президентських бібліотек налічують більше 400 млн сторінок текстових матеріалів; 10 млн фотографій; 5 тис. км кіноплівок; 100 000 годин відеозаписів; 500 000 музейних експонатів. Ці документи роблять кожен бібліотеку багатим джерелом інформації і центром досліджень з питань інституту президентства. 70-річна історія системи без сумніву свідчить, що розуміння значимості індивідуальності президентів та інституту президентства зросло.

То чий же інтересам слугують президентські бібліотеки?

Перш за все система президентських бібліотек обслуговує національні ідеї країни і відповідає за надане їй федеральним урядом право зберігати архів президентів. Кожна бібліотека представляє та відстоює інтереси президента, ім'я якого носить, та його сімейства. По-друге, президентські

бібліотеки обслуговують окремі групи користувачів – дослідників, відвідувачів музею та учасників освітніх програм.

Система президентських бібліотек – дійсно реалізують концепцію підсистеми політики і є ефективним теоретичним інструментом для плідного аналізу і синтезу суспільного життя, що було б важко зробити та зрозуміти без цього інструменту. Президентські бібліотеки як підсистема політики створюють діалог на суспільному рівні інтересів. Досить успішно виконують свою державну місію.

Список використаних джерел

1. *Bellah, R. N.* The American civil religion Daedalus [Text] / R. N. Bellah. – California, 1997. – P. 1–21.
2. *Buck, E. H.* General Legislation for Presidential Libraries [Text] / E. H. Buck // American Archivist. – 1955. – Vol. 18. – N 4. – P. 337.
3. *Hufbaue, B.* Presidential Temples: How Memorials and Libraries Shape Public Memory (Hardcover) [Text] / B. Hufbaue. – Lawrence: University Press of Kansas, 2006. – 270 p.
4. *McCoy, D. R.* How an 'it' became FDR's 'library'... And launched the Office of Presidential Libraries in the National Archives [Text] / D. R. McCoy // American Libraries. 1976. – № 7. – P. 154–155.
5. *O'Neill, J. E.* Will success spoil the presidential libraries? [Text] / J. E. O'Neill // American Archivist. – 1973. – № 36 – P. 339–351.
6. *Rohr, J. A.* To run a Constitution : The legitimacy of the administrative state. Lawrence [Text] / J. A. Rohr. – KS : University of Kansas Press, 1986. – P. 178–179.
7. *Wilson, D. W.* Presidential libraries: Developing to maturity [Text] / D. W. Wilson // Presidential Studies Quarterly, 1991. – № 21 (4) – P. 776.
8. *Zobrist, B.* Whistle Stop [Text] / B. Zobrist // Harry S. Truman Library Institute Newsletter. – 1983. – 98 p.
9. The Presidential Libraries Act of 1955 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.archives.gov/presidential-libraries/laws/1955-act>. – Загол. з екрану.
10. *Коломойцев, В. Е.* 100 днів президента Ф. Д. Рузвельта [Текст] / В. Е. Коломойцев. – К. : Молодь, 1997. – 318 с.
11. *Стришенец, Н. В.* Президентские библиотеки США [Текст] / Н. В. Стришенец //ч НТБ. – 2004. – № 6. – С. 43–53.

УДК 025.2:[027.7:33](477)''1906/1920''

Зоя Афанасьєва,

зав. сектору НБУВ

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ НА ПРИКЛАДІ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ КИЇВСЬКОГО КОМЕРЦІЙНОГО ІНСТИТУТУ (1906–1920 рр.)

Розглянуто історію формування та перспективи використання інформаційних ресурсів фундаментальної бібліотеки Київського Комерційного інституту на сучасному етапі з метою використання новітніх технологій для подальшого створення електронних бібліотек і забезпечення доступу до баз даних максимально широкого кола користувачів.

Ключові слова: бібліотека, інформаційні ресурси, новітні технології обробки даних, електронна бібліотека, бази даних, електронна картотека, інтернет-ресурси.

Формування та перспективи інноваційного розвитку інформаційної сфери Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) полягають у наповненні електронної інформаційної бази як засобу інтеграції інформаційних ресурсів бібліотек та інших центрів документальної комунікації у створенні єдиного науково-інформаційного простору України.

Темою дослідження є вивчення повноти формування бібліотечно-інформаційних ресурсів на всіх носіях інформації; створення інформаційних електронних ресурсів як об'єкта інноваційної політики у бібліотечній сфері; розвиток інформаційних технологій та їх використання в галузі наукової обробки, збереження і забезпечення доступу до інформації та знань.

Джерельною базою дослідження з питань створення електронних каталогів спеціалізованих фондів, можливостей їх використання в інтернет-середовищі, автоматизації процесу створення наукових каталогів та електронних колекцій є висвітлення цієї проблеми такими сучасними фахівцями, як Л. А. Дубровіна, Г. І. Ковальчук, Л. Й. Костенко, К. В. Лобузін, Л. В. Муха та ін. [1].